

20. yüzyılın *Das Kapital*'i

Sungur Savran

*2011, Lev Davidoviç Trotskiy'in başyapıtı olarak anılması gereken **İhanete Uğrayan Devrim**'in ilk kez yayınlanışının (1936) 75. yılı. 20. yüzyıl Marksizminin bu büyük eserini anmak için aşağıda Sungur Savran yoldaşımızın daha önce yayınlanmış bir yazısına yer veriyoruz. Bu yazı, daha önce **Virgül** dergisinin Nisan 2007 tarihli 106. sayısında yayınlanmıştır. Yazıyı burada ikincil birkaç değişiklikle yayınlıyoruz.*

Barbarlık çığılık çığılığa geliyor ve insanlığın bir yanıtı yok. Kapitalizmin insanlığı çöküşün eşğine getirdiğine ilişkin veriler her gün daha açık biçimde ortaya çıkıyor ve kapitalizme bir alternatif önerenler küçük bir azınlık. İşsizlik ve yoksulluğun çığ gibi büyüdüğü, milyarlarca insanı etkisi altına aldığı kapitalizmin resmi kurumlarınca dahi kabul ediliyor. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silah sistemlerinin varlığı koşullarında insanlığı yeryüzünden silebilecek cehennemi bir sürekli savaş dinamiği artan sayıda ülkeyi yakıp kavuruyor. Sistemin kendi kurumları ve akademisyenleri küresel ısınma ve benzeri gelişmelerin bütün canlı türlerinin geleceğini tehdit altına aldığını haykırıyor. 20. yüzyılın başında sosyalist aydınlar daha gelişmenin

çok erken bir aşamasında “Ya sosyalizm, ya barbarlık!” sloganını formüle etmişlerdi. Oysa 21. yüzyılın başında yaklaşan barbarlığa alternatif önerenlere hiç kulak verilmiyor. Çünkü ortalama aydının ve işçinin ortak kanısı şudur: Sosyalizm denenmiş ve çökmüştür. Marksizm teoride iyi olabilir, ama pratik uygulaması Stalinizmden başka bir şey getirmemiştir. Günümüzde solda liberalizmin hakimiyetinin, bütün çözümlerin kapitalizmin sınırları içinde aranmasının ana ideolojik kaynağı işte sosyalizm ve Marksizm konusundaki bu yargıdır.

Elbette, sosyalizmden vazgeçmeyenler var. Ama bunların önemli bir bölümü, 1989’da Doğu Avrupa’da, 1991’de Sovyetler Birliği’nde, daha sonra Yugoslavya ve Arnavutluk’ta, günümüzde ise Çin’de yaşananlar sanki hiç olmamış gibi davranıyorlar. Sosyalizm konusunda allame-i cihan kesiliyorlar, ama çocukların bile sormayı akıl edebileceği bazı basit sorulara cevap vermeye zahmet etmiyorlar. Örneğin: Onyıllarca “dünya komünist hareketinin öncüsü” olarak sunulan Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin 1985’te oybirliğiyle parti genel sekreteri seçtiği Gorbaçov ve partinin Moskova örgütü başkanı Yeltsin, neden kapitalizmin restorasyonunun önünü açtı? Örneğin: “Sovyet revizyonizmi”nin devrimci alternatifi olarak gösterilen Çin’in lideri Mao, 1970’li yıllardan itibaren neden ABD emperyalizmi ile Sovyetler Birliği’ne karşı ittifaka girdi, dünyanın dört bir köşesinde gerici diktatörlükleri bile destekledi? Örneğin: Çin’in de devrimci alternatifi olarak gösterilen Arnavutluk rejimi 1990’lı yılların başında ışık hızıyla çökerken kitleler neden parmağını bile kıpırdatmadı? Bugün bu soruları sormak yerine 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimlerini bağnazca savunan siyasi hareketlerin kitleleri yeniden sosyalizme ikna etmesi biraz güç, ama diyelim ki içinden geçmekte olduğumuz büyük kriz dönemi bunların bazılarını, şu ya da bu ülkede iktidara taşıdı. Bu partilerin eski ve eskimiş programları temelinde girişilecek sosyalist inşa girişimleri sonucunda Marx’ın başka bir bağlamda söylediği gibi, “bütün eski pislik geri gelecektir.” Yani sosyalizmin bırakın kurulmasını, çöküşe karşı savunulması bile yine olanaksız olacaktır. Eski hatalardan öğrenmeyenler, kendilerini gelecekte aynı hataları tekrarlamaya mahkûm ederler.

Bugün insanlığın karşı karşıya kaldığı bu can alıcı sorun karşısında, düşünsel alanda iki görevin mutlaka yerine getirilmesi gerekiyor. Birincisi, 20. yüzyıl boyunca yaşanan sosyalist inşa deneyimlerinin soğukkanlı, titiz ve ayrıntılı bir incelemesini yapmak. Bu inceleme, iflas edenin sosyalizm ve Marksizm olmadığını açıkça ortaya koyacaktır. İkincisi, 20. yüzyılın deneyimlerinde yaşananların dersleri temelinde Marksist sosyalizmin programı-

nı geliştirmek ve zenginleştirmek. Ancak zenginleştirilmiş bir programatik temel, sosyalizmi 21. yüzyılda yine aynı felâketleri yaşamaktan kurtaracaktır. Bu görevlerin her ikisi de, Sovyetler Birliği'nin ve onun izinde kurulan öteki toplumların karakterini ve çelişkilerini derinlemesine anlamayı gerektiriyor. Bu çabada, 20. yüzyıl bize dev bir miras bıraktı: Lev Trotskiy'in 1936 yılında kaleme aldığı *İhanete Uğrayan Devrim* (bundan böyle *IUD*) başlıklı kitabında sergilenen tahlil ve öngörüler, geleceğin sosyalistleri için paha biçilmez bir kazanım niteliği taşıyor. Sovyetler Birliği deneyiminin Marksizmin maddeci yöntemiyle ele alındığı biricik derin teorik çalışma bu kitapta bulunabilir.

İUD 70'li yıllarda Köz Yayınları, 90'lı yıllarda ise Yazın Yayıncılık tarafından Türkiye okuruna sunulmuştu. Şimdi farklı bir edisyon Alef Yayınları tarafından yayınlanmış bulunuyor. Kitabın bu yeni edisyonu, dünyanın sorunlarına ilgi duyan, Marksizmin ve sosyalizmin bize bugün hiçbir şey veremeyeceği düşüncesini sorgulamak isteyen, 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimlerinin neden çöktüğünü merak eden, kısacası sosyalizme ilgi duyan bütün okuyucular için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu kitabı okumayan, içinde yaşadığımız dünyayı ortaya çıkararak dinamikleri anlayamaz.

Sosyalist inşanın sorunları

Kitabın başlığına yansıyan devrim, elbette Ekim Devrimi. Yani Rusya'da Çarlık devletinin yıkıntıları üzerinde tarihin ilk sosyalist inşa deneyiminin yolunu açan devrim. Lev Trotskiy, bu devrimin Lenin ile birlikte iki büyük önderinden biri. Ama Stalin'in iktidara tırmanmasıyla birlikte önce yönetimden uzaklaştırılıyor, sonra da sürgüne gönderiliyor. Devrimin mirasına el koyan Stalin ekibi 1930'lu yıllarda devrimi tanınmaz hale getirmeye yönelince, devrimin hayattaki en önemli önderi olarak Trotskiy Sovyetler Birliği'nin ulaştığı aşamanın bilimsel bir tahlilini yapıyor, buna bağlı olarak da öngörülerini ve Marksistlerce izlenmesi gereken politikayı formüle ediyor. İşte *İUD* bu çabanın temel ürünü.

İUD Sovyet toplumunda ekonomik gelişmeden dış politikaya, ailenin geçirdiği evrimden ordunun yapısına, gençlikten kültüre birçok alana el atıyor. Ama esas odak noktası, ekonomik temele ve devletin oluşumuna bağlı olarak Sovyetler Birliği'nin sınıfsal yapısı, bu yapının çelişkili karakteri ve bu çelişkilerin gelecekte nasıl çözüleceği sorunu. Bu kitap tanıtımı yazısında biz de öteki konuları bir yana bırakarak bu konular üzerinde yoğunlaşacağız.

Sovyet devletinin yöneticileri, 1930'lu yılların ortalarından itibaren, bu toplumun “geri dönülmez” biçimde sosyalist bir toplum haline geldiğini ileri sürmüşlerdir. Daha sonra ortaya çıkan farklı yönelişler, bu temel tezi hiç değiştirmemiştir. Ünlü 20. Kongre (1956) “ileri sosyalizm” dönemine girilmekte olduğunu saptamış, 1960'lı yıllarda Sovyet toplumunun belirli bir süre sonra komünizme, yani sınıfsız toplumun ileri aşamasına geçeceği dahi iddia edilmiştir.

Trotsky, Sovyet toplumunun kapitalizme geri dönmesi olasılığının yadsınmasının bütünüyle yanlış olduğu kanısındadır. Sosyalizmin geri dönülmez biçimde kurulmuş olduğunun söylenebilmesi için, aynen kapitalizmin feodalizm ve öteki kapitalizm-öncesi üretim tarzları karşısında sağladığı üstünlük gibi, kapitalizme karşı daha yüksek bir üretici güçler bütününe sahip olması, ortalama emek verimliliğinde onu geride bırakması gerekir. Oysa Sovyet toplumu, yöneticilerinin de teslim ettiği gibi, bu noktaya varmaktan uzaktır. Trotsky'ye göre “sosyalizm, insan ihtiyaçlarını en iyi biçimde karşılamak amacıyla planlanmış bir üretim yapısıdır; aksi takdirde sosyalizm adını hak edemez.” Oysa Sovyet toplumunda “çocuklara verecek süt yok. Ama resmi kâhinler şöyle buyuruyorlar: ‘Ülke sosyalizm dönemine girmiştir.’ Sosyalizm adını bundan daha kötü niyetli bir biçimde karalamak olanaklı mıdır?” (79) ¹ Sovyetler Birliği çocuklara daha sonra süt sağladı. Ama tüketim malları hep kanayan bir yara oldu: 1989 madenciler grevinde Sovyet devletinin kömür madencilerine yeterli sabun vermediği ortaya çıktı! Daha önemlisi emperyalist dünya bu alanda hep Sovyet toplumunun önünde yürüdü. Berlin Duvarı yıkıldığında Batı'ya geçenlere muz ve başka tüketim malları hediye edilmesi bu gerçeğin sadece çarpıcı ve uç bir ifadesidir. Trotsky Sovyet devletine buradan gelecek tehdidin, askeri tehditten çok daha büyük olduğunu saptamıştır: “Askeri müdahale bir tehlikedir. Kapitalist bir ordunun yük vagonlarında gelecek ucuz malların müdahalesi, bununla karşılaştırılamayacak kadar büyük bir tehlikedir.” Bu tehlikenin kesin biçimde atlatılması için devrimin başka ülkelere, en önemlisi de ileri tekniğe sahip ülkelere yayılması gerekir. Stalin ve arkadaşlarının “tek ülkede sosyalizm” programı Marksizmin bütün dünya görüşüne ve teorisine aykırıdır. Tarih bunu doğrulamıştır. Sovyetler Birliği Nazi ordularını bile yenilgiye uğrattı. Hiçbir işçi devleti emperyalist müdahale ya da ülke kapitalistlerinin örgütlediği iç karşı devrim sonucunda çökmedi. Hepsinin çöküşünde bu ülkelerin dünya ekonomisi bağrındaki yerinin ülke içinde yarattığı

¹ IUD'den yapılacak alıntılarda Alef Yayınları edisyonundaki sayfa numaraları parantez içinde verilecektir.

çelişkiler belirleyici oldu.

Trotsky, “geri dönülmez” olması bir yana, Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin kurulmuş olduğunu bile tümüyle reddeder. Ta Marx ve Engels’den itibaren sosyalizm sınıfsız toplumun ilk aşaması olarak kavramlaştırılmıştır. Oysa Sovyet toplumu ve benzerleri sonuna kadar toplumsal çelişki ve gerilimlerden örülmüş bir nitelik taşımıştır. Burada Sovyet toplumunun dokusunu okuyucunun kafasında canlandırabilmek için *İUD*’den uzun bir alıntı yapmam hoşgörülün:

Üretim araçları mülkiyeti açısından bakıldığında bir mareşal ile bir hizmetçi kız; bir devlet tekeli yöneticisiyle bir vasıfsız işçi; bir halk komiserinin oğluyla bir sokak çocuğu arasında bir fark yok görünür. Halbuki birinciler aristokratlara layık dairelerde oturur, ülkenin çeşitli yerlerindeki yazlık evlerinin keyfini sürer, kendilerine tahsis edilen en iyi otomobilleri kullanırlar ve ayakkabılarını boyamayı unutalı çok olmuştur (...) Bürokratin gözünde bu farklılık dikkate değer bir şey değildir. Vasıfsız işçinin gözünde ise çok önemli bir farklılıktır bu, nedensiz de değildir (...) Şayet bir gemi kolektif mülk ilan edilmiş ancak yolcular hâlâ birinci, ikinci, üçüncü mevki diye ayrılıyorlarsa, üçüncü mevki yolcuları açısından hayat koşulları arasındaki farklar, mülkiyet biçimlerine dair yasal değişikliklerden kat kat büyük önem taşıyacaktır. Öte yandan birinci mevki yolcuları, ellerinde kahveleleriyle, purolarıyla, kolektif mülkiyet biçiminin en önemli şey olduğu, rahat bir kamaranın ise hiçbir önemi olmadığı şeklindeki düşünceleri arz edeceklerdir. Buradan çıkacak husumet, istikrarsız kolektifi pekâlâ havaya uçurabilir. (333-334)

Bu satırların ışığında 1953’ten 1989’a kadar Polonya, Macaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Çin ve benzeri ülkelerde işçi sınıfının ve gençliğin dönemsel olarak “sosyalizm”e neden başkaldırmış olduğunu anlamamak mümkün mü? Peki, bu büyük toplumsal eşitsizliklerin nedenlerini nasıl kavramak gerekir?

Anahtar kavram: bürokratik yozlaşma

Trotsky, Sovyet toplumuna, 1920’li yılların sonlarında başlayan bir süreç içinde bir bürokratik katmanın hakim olduğunu saptayarak, Marksistler açısından 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimlerinin kavranabilmesinin anahtarını sağlamıştır. Bugün “bürokratik sosyalizm”den, Sovyetler Birliği ve benzeri toplumlardaki “bürokratik sapma”dan söz etmek yaygındır, elbette Trotsky’ın hakkını hiç teslim etmeden! Ama bunu yapanlar, “bürokrasi”den

ne anladıklarını hiç mi hiç tanımlamazlar. Oysa Trotskiy’de bürokrasi ne “kırtasiyecilik”tir, ne “hot zot”tur. Bürokrasi, Ekim Devrimi’nin ürünü olan kolektif mülkiyete dayalı planlı ekonominin hücrelerinde hayat bulmuş, sosyo-ekonomik bakımdan ayrıcalıklı ve bu ayrıcalıklarını işçi demokrasisini ayaklar altına alarak savunan bir toplumsal katmandır. Ekim Devrimi’nin ürünü Sovyet toplumunu tanınmaz hale getiren de odur.

IUD’in büyüklüğü, sadece, daha sonra “nomenklatura” adı altında çok yaygın olarak varlığı tescil edilecek bu katmanın varlığını erkenden saptamış olmasından kaynaklanmaz. Sadece Sovyet yönetiminin, yani Stalinizmin, Marksizmin programatik ve politik ilkelerinden bütünüyle uzaklaşmasını böylece maddeci bir temelde açıklamasından da kaynaklanmaz. Bunlar kendi başına bugüne kadar aşılmamış teorik başarılar olmakla birlikte, *IUD*’in daha da önemli yanı, bu yeni olgu karşısında sosyalizme geçiş bahsinde Marksist teorinin temellerine cesur bir tarzda yeniden bakabilmesindedir. Yani bugünün geçmişe gözlerini kapatan korkak tavrına taban tabana zıt biçimde Trotskiy Marksist teorinin ve programın gediklerini özeleştiril biçimde irdelemiştir. Kitabın “Sosyalizm ve Devlet” başlığını taşıyan 3. Bölümü (65-83) ve özellikle de buradaki “İşçi Devletinın İkili Karakteri” altbölümü (71-74) bu açıdan Marksist teoriye büyük bir katkıdır. Trotskiy, bürokrasinin yoksullaştırıcı düşüncesinin etkisindeki hakim Marksist teoriye karşıt olarak proletarya diktatörlüğü ve sosyalizm teorisine çelişkiyi, yani diyalektiği yeniden sokmuştur. Burada ayrıntısına giremeyeceğimiz bir akıl yürütme sonucunda Trotskiy’in vardığı sonuç, bütün Marksist partiler için aksiyomatik bir önem taşır. Trotskiy, “gerçek eşitliği güvence altına almak olanaksız oldukça, ayrıcalıklı bir azınlığın yaratılması ve desteklenmesi yolunda çelikten bir zorunluluğun” varlığını tespit ederek bundan şu sonucu çıkarıyor:

Kapitalist ülkelerde işçi hareketini boğan bürokratizm eğilimleri, bir proleter devriminden sonra, her yerde ortaya çıkacaktır. Ama çok açıktır ki devrimden çıkan toplum ne kadar yoksulsa, bu “yasa”nın ifadesi o kadar daha katı ve çıplak, bürokratizmin aldığı biçimler o kadar daha kaba, sosyalist gelişme için yaratacağı tehlike de o kadar daha büyük olacaktır. (74)

İşte burada, Sovyet sosyalizminin yozlaşmasının ve sonunda çökmesinin sırrı ortaya çıkar: Devrim sonrası toplumların genel sorunu olan bürokratizm, yoksul ve köylü Rusya yalıtılınca dev boyutlar kazanmıştır. Bu, bütün dünyanın Marksistleri, ama daha da fazla Türkiye gibi görel olarak

daha geri ülkelerin sosyalistleri için ciddi bir programatik yeniden değerlendirilmeyi gerekli kılar: Geleceğin devrimlerinden sonra bürokrasi ile nasıl mücadele edilecektir?

Bürokrasi tam da kolektif mülkiyete dayalı planlı bir ekonominin hücrelerinden doğduğu için uzunca bir süre bu ekonominin temellerine dokunmak bir yana bu ekonomiyi kendi çıkarlarının maddi temeli olarak savunmuştur. İşte bundan dolayıdır ki, Ekim devriminin ekonomik alandaki kazanımları büyük ölçüde korunmuştur, kapitalist sömürü engellenmiştir, Sovyet devleti bürokratik olarak yozlaşmış olsa da hâlâ bir işçi devletidir. Kimileri, günümüzün moda yaklaşımlarına kapılarak devlet mülkiyeti ve benzeri kazanımların sosyalizm olmadığı türünden sığ eleştirilere girişecektir. Bunlar Marksizmin abecesidir ve elbette Trotskiy’de yabancı olduğu gerçekler değildir: “Devlet mülkiyeti, ancak toplumsal ayrıcalık ve farklılaşmanın yok olduğu, dolayısıyla da devletin gerekliliğinin ortadan kalktığı noktada ‘tüm halkın’ mülkiyeti haline gelir. Başka bir deyişle devlet mülkiyeti, devlet mülkiyeti olmaktan çıktığı ölçüde sosyalist mülkiyete dönüşür.” (332) Ama bunu bilmek, devlet mülkiyetini sosyalist mülkiyete dönüştürebilmek için devrimin önce büyük üretim ve dolaşım araçlarında devlet mülkiyetini tesis etmiş olmasının mantıksal gerekliliğini unutmayı getirmemelidir. Trotskiy, bu tartışma içinde sosyalist demokrasinin sosyalizme geçiş için nasıl ekonomik bir zorunluluk olduğunu da vurgular. (99 ve 380)

Dakik biçimde doğrulanmış öngörüler

1989-91 aralığında bürokratik işçi devletlerinin çöküşünü önceleyen yarım yüzyıl boyunca bu toplumlar konusundaki teoriler kabaca ikiye ayrılabilir. Batı’da yaygın “totalitarizm” teorisi, bu toplumların kendi içinden kaynaklanan bir dinamikle değişemeyeceğini, ancak dışarıdan uygulanan bir basıncın bunları değiştirebileceğini ileri sürüyordu. Bunun tam karşı ucunda ise bütün sosyalist hareketin hücrelerine sızmış olan Stalinist teori, bunların geri dönülmez biçimde sosyalizm aşamasına ulaştıklarını, toplumsal hayatın bir uyum içinde olduğunu, dolayısıyla tek tehlikenin dış askeri tehlike olabileceğini iddia ediyordu. Aralarındaki farklar ne olursa olsun, iki taraf da bu toplumların iç çelişki ve çatışmalarını görmezlikten geliyordu. Oysa hem Avrupa’nın hem Asya’nın bürokratik işçi devletlerinde kapitalizmin restorasyonunun yolu bütünüyle bu toplumların kendi iç çelişkilerinin olgunlaşması sonucunda açıldı. Süreç farklı toplumlarda

farklı biçimlerde yaşandı, ama bu toplumların en önemli ikisi bu konuda paradigmatik olarak kabul edilmelidir: Sovyetler Birliği’nde de, Çin Halk Cumhuriyeti’nde de kapitalist restorasyonu bürokrasi ve onun partileri kendi elleriyle uygulamaya koydular.

Bu toplumların kendi iç çelişkilerinin gerilimi altında, daha da öteye bürokrasinin kendi eliyle kapitalistleşeceğini önceden gören tek bir kişi vardır: Trotskiy. Tam da, Marksist ya da değil, Sovyet toplumunun ve benzerlerinin bütün öteki teorisyenlerinden farklı olarak, bu toplumu iç çelişkilerden muzdarip, dinamik bir bütün olarak ele aldığı ve donmuş olarak görmek yerine devinimi içinde incelediği için Trotskiy, kısa dönemde kolektif mülkiyete dayalı planlı ekonomiyi muhafaza etmeye çalışan bürokrasinin uzun vadede kendi hakimiyet temellerini sağlamlaştırmak için kapitalizme geri dönüşü gündeme getireceğini öngörmüştür. Yani Stalinizmin sosyalizmin “geri dönülmez” biçimde kurulduğu iddiası doğru olmak bir yana, eğer işçiler ayaklanarak bir politik devrimle sosyalizmin önünü yeniden açamazlarsa, Trotskiy’e göre kapitalist restorasyon kaçınılmazdır. “Sonuçta bürokrat mı işçi devletini yiyip bitirecek, yoksa işçi sınıfı mı bürokratin bu yıkıcılığına son verecek? Sovyetler Birliği’nin kaderini bu sorunun yanıtı belirleyecek.” (389) Veya: “...[bürokrasi] kaçınılmaz olarak ilerideki aşamalarda da kendisine mülkiyet ilişkilerinde destek arayacaktır.” (346)

Tarih Trotskiy’in öngörüsünü inanılmaz bir dakiklikle doğrulamıştır. Çeşitli ülkelerde çeşitli zamanlarda meydana gelen politik devrim girişimleri yenilgiye uğradığı içindir ki bürokrasinin hakimiyeti kırılmamış, sonuçta 1980’li yıllardan itibaren bürokrasi bilinçli bir biçimde kapitalizmin restorasyonu yoluna girmiştir. Teorinin nihai yargıcı gerçekliktir. Son yirmi yılın gelişmeleri, Sovyetler Birliği tartışmasında tarihin hükmünü ifade eder. Ama bu hükümlerle birlikte, yıkılanın sosyalizm değil, onun bürokratik olarak yozlaşmış bir karikatürü olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Das Kapital ve İhanete Uğrayan Devrim

Karl Marx’ın yapıtı insanlık tarihinde muazzam bir dönüm noktasıdır. İnsan toplumuna, onun doğayla ilişkisine ve toplumların gelişimine bakışımızı kökünden değiştirmiş, bize dünyaya bakışta yepyeni bir yöntem sağlamıştır. Modern çağın hiçbir başka düşünürünün veya devrimcisinin yapıtı bu açıdan onunkiyle karşılaştırılmaz.

Ama Marx’ın başyapıtı *Das Kapital* ile Trotskiy’in en önemli teorik çalışması *İhanete Uğrayan Devrim* iki bakımdan benzer özellikler gösterir.

Türkçe başlığıyla *Kapital*, bize kapitalizmi derinlemesine anlama olanağını kalıcı biçimde sağlamıştır. Bugün dahi, kapitalizmin somut biçim ve görünümleri 19. yüzyılda Marx'ın yazdığı döneme göre çok farklı olmakla birlikte, temeldeki ilişki ve dinamikleri hâlâ *Kapital*'in kurduğu çerçevenin dışında kavramak olanaksızdır. *Kapital* bize işçi sınıfının ve büyük emekçi kitlelerinin ezilmesinin anahtarını, dolayısıyla da kapitalizme karşı mücadelenin temellerini sunar. *İUD*, elbette *Kapital* de dahil olmak üzere Marx'ın bütün çalışmalarını, sadece bunları da değil Engels'in ve Lenin'in teorik çalışmalarını da hareket noktası olarak alır. Bu anlamda *Kapital*'den bağımsız değildir, onun bir uzantısıdır. Ama nasıl ki, *Kapital* bize kapitalizmin devrilmesi için mevcut olan dinamikleri sermayenin yasaları biçimi altında sunar, *İUD* de o devrimden sonra sosyalizm mücadelesinin yasalarını ortaya koyar, önündeki zorlukları ve gerçekleştirilmesi gereken görevleri belirler. Nasıl ki, 19. yüzyıl ve sonrasında tarihi anlamak için *Kapital*'i anlamak gerekir, 20. yüzyıl ve sonrasını anlayabilmek için de *İUD*'i incelemek gereklidir.

İkinci ortak yan, her iki çalışmada gözlenebilen kehanet düzeyine ulaşan öngörü kapasitesidir. Kapitalizm henüz Batı Avrupa'nın küçük bir köşesinde kendine yer edinebilmişken, Marx 1840'lı yıllardan itibaren bu sistemin bütün dünyayı ele geçireceğini ve sınıf mücadelesini kışkırtarak sosyalizm ile sonuçlanacağını öngörebilmiştir. Benzer biçimde, bütün çağdaşları, hatta onları izleyen birkaç kuşak, Sovyetler Birliği ve benzeri toplumları (bir savaş sonucu yıkılmadıkça) kalıcı sanmışken, Trotskiy işçi devletinin tam da kendini Ekim Devrimi'nin kazanımlarının muhafızı ilan etmiş bürokrasi tarafından ortadan kaldırılacağını öngörebilmiştir.

Eğer modern çağı, yani kapitalist toplumu Marx'sız anlayamıyorsak, sosyalizmin ve sosyalist hareketin sorunlarını da Trotskiy'siz anlayamayız.

Sonuç

İUD'in yazılmasından sonra Sovyetler Birliği yarım yüzyıl daha ayakta kaldı. Üretici güçleri bambaşka düzeylere ulaştı, toplum farklılaştı. Ama Ekim Devrimi'nden ve onun yozlaşmasından doğan bu melez toplum büyük çelişkilerin yatağı olmaya devam etti. ABD'nin hemen ardından nükleer silah geliştiren, uzaya ilk insanı yollayan, tıpta büyük atılımlar yapan da bu toplum oldu; kaliteli kibrit üretemeyen, yurttaşlarına ancak Batı'da üretilen en kötü otomobilden daha kötüsünü sunan da o. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok başka ülke özel mülkiyeti ilga ederek Sovyet örneğini neredey-

Devrimci Marksizm

se ayrıntılarına kadar taklit eden bir sosyo-ekonomik yapı yarattı. 1980’li yılların sonunda bürokratik işçi devletleri ardı ardına çökmeye başladığında hem dünya, hem de Sovyetler Birliği Trotskiy’in yazdığı dönemden çok farklıydı.

Ama Trotskiy’in Marksist yöntemi ustalıkla kullanarak yaptığı tespitler, bu melez toplumun ilişkilerinin özünü bütünüyle kavramıştı. Aynen 19. yüzyıldan 21. yüzyıl başına kadar büyük değişiklikler geçiren kapitalizmin merkezi ilişki ve dinamiklerini hâlâ en dakik biçimde açıklayan Marx’ın teorisi gibi, Trotskiy’in tahlili de güncelliğini koruyordu.

Ne var ki, bu gerçek, Trotskiy’in yapıtının aradan geçen yarım yüzyıllık deneyim temelinde ileri götürülemeyeceği anlamına gelmiyor. Marksizm maalesef buradan ileriye henüz geçmemiştir. Oysa bugün Sovyetler Birliği’nin arşivleri de açılmıştır. Artık Trotskiy’in erişebildiğinden çok daha fazla malzeme var önümüzde. Yeni kuşaklar 20. yüzyıl sosyalizminin teorisini ileri taşıma ve 21. yüzyıl sosyalizminin programını bütün bu deneyimin ışığında zenginleştirme göreviyle mutlaka boğuşmak zorundadır.

Ama Trotskiy’in teorik atılımının anlamı büyüktür. Onun sayesinde ki, bugün çökenin ne sosyalizm ne de Marksizm olduğunu biliyoruz. Tarihe veda eden bürokrasinin yozlaşmış rejimidir ve Trotskiy’in *İUD*’de öngördüğü gibi mezar taşında şu yazmaktadır: “Burada tek ülkede sosyalizm teorisi yatıyor.”